

روش مطالعه‌ی موردی و کاربردهای آن در تحقیقات حوزه‌ی مدیریت و برنامه‌ریزی سلامت

محمدحسین یارمحمدیان^۱، زهرا آقارحیمی^۲، هادی حیاتی آباریک^۳، رقیه محمدی بخش^۳

چکیده

امروزه مطالعات موردی در تحقیقات بالینی گسترش زیادی دارند، تا حدی که برخی کاربرد این مطالعات را تنها به گزارش‌های پزشکی محدود کرده‌اند. اما روش تحقیق موردی به عنوان یک الگوی تحقیق عمیق و جامع در حال کسب جایگاه ویژه‌ای در بررسی مسایل سیستم‌های بهداشتی-درمانی و نیز ارزیابی نظریه‌ها و نظریه‌پردازی در حوزه‌ی مدیریت و برنامه‌ریزی سلامت می‌باشد. پژوهشگر از راه مطالعه‌ی موردی به کشف، توصیف یا توضیح یک مورد (یک فرد، یک فرایند، یک برنامه و یا یک مؤسسه) به منظور به دست آوردن دیدی عمیق درباره‌ی آن می‌پردازد. هدف این مقاله بررسی روش مطالعه‌ی موردی به عنوان یک روش جامع برای نظریه‌پردازی در حوزه‌ی مدیریت بهداشت و درمان و ارزیابی کاربردهای آن می‌باشد. روش تحقیق در این مقاله، روش مروری است و با استفاده از آن ضمن توصیف روش مطالعه‌ی موردی به عنوان یک مطالعه‌ی جامع و در سطح کلان به عنوان یک راهبرد ترکیبی، به بررسی دقیق اهداف مطالعه‌ی موردی، تعریف مورد و انواع آن و چگونگی انتخاب مورد پرداخته می‌شود. همچنین انواع مطالعه‌ی موردی، چارچوب مفهومی مورد استفاده در آن و مراحل اجرایی مطالعه‌ی موردی به بحث گذاشته خواهد شد. در نهایت ابزارهای مورد استفاده در این قبیل پژوهش‌ها و چگونگی تعیین روایی و پایایی آن‌ها بیان می‌گردد. ضمن مرور و تحلیل متون منتشر شده در زمینه‌ی مطالعات موردی، نتیجه گرفته می‌شود روش مطالعه‌ی موردی در تحقیقات مدیریت بهداشت و درمان مورد غفلت قرار گرفته است. با عنایت به ویژگی‌های این روش مطالعه، بررسی‌های بیشتر در زمینه‌ی انواع و موارد کاربرد آن و نیز استفاده از آن در تحقیقات نظام سلامت و نقد و ارزیابی بیشتر آن پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مطالعه‌ی موردی؛ روش‌های تحقیق؛ سازمان و مدیریت (بهداشت و درمان)؛ پژوهش.

نوع مقاله: مروری

پدیرش مقاله: ۱۹/۱۰/۲۸

اصلاح نهایی: ۱۹/۱۰/۲۷

وصول مقاله: ۱۹/۱۰/۱۹

ارجاع: یارمحمدیان محمدحسین، آقارحیمی زهرا، حیاتی آباریک هادی، محمدی بخش رقیه. روش مطالعه‌ی موردی و کاربردهای آن در تحقیقات حوزه‌ی مدیریت و برنامه‌ریزی سلامت. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۸۹؛ ۷ (ویژه‌نامه): ۷۲۵-۷۳۵.

مقدمه

روش تحقیق کیفی برای بررسی و پژوهش‌های حوزه‌ی مدیریت و برنامه‌ریزی سلامت احساس می‌شود (۳-۱). حوزه‌ی معمول مطالعات موردی کادر پزشکی، مددکاری اجتماعی و روانشناسی است که اغلب گزارش موردی یا

در تحقیقات نظام سلامت، روش‌های تحقیق مختلفی به کار گرفته می‌شود که نتوانسته‌اند به طور کامل به پژوهشگران در توصیف یا توضیح پدیده‌ها کمک کنند. گسترش روش‌های تحقیق توصیفی-پیمایشی و تجربی، هر کدام محدودیت‌هایی در درک و استنباط حقایق به وجود آورده‌اند. از طرف دیگر به نظر می‌رسد روش‌های مطالعه‌ی موردی نیز در انحصار پژوهشگران بالینی در آمده است. اما در سال‌های اخیر به دلیل تغییرات سریع در نظام سلامت و ناتوانی روش‌های تحقیق متداول در پاسخ به سؤالات اساسی پژوهشگران، ضرورت و نیاز به مطالعات موردی به عنوان یک

۱. دانشیار، مدیریت برنامه‌ریزی آموزشی، مرکز تحقیقات مدیریت و اقتصاد سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده‌ی مسؤل)
Email: zahra.agharahimi@yahoo.com
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

تحقیق موردی نامیده می‌شود (۴). این نوع پژوهش از دیرباز نقش مهمی در پژوهش‌های مرتبط با علوم پزشکی داشته است. بررسی بانک اطلاعاتی مدلاین نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ میلادی بالغ بر یکصد و چهل هزار گزارش موردی منتشر شده است (۵). علاوه بر این، اگر چه تحقیق موردی از تحقیقات علوم اجتماعی سرچشمه گرفته است، اما در حال توسعه یافتن به سوی تحقیقات سازمان و مدیریت است و به عنوان یک استراتژی در زمینه‌های برنامه، فرایند و رویداد سازمانی به کار می‌رود (۲، ۳). مطالعات موردی از سوی برخی نویسندگان از لحاظ دقت علمی و عدم قابلیت تعمیم مورد نقد قرار گرفته‌اند، اما به هر حال این روش دیدی عمیق در مواجهه با یک فرایند یا فعالیت پیچیده‌ی اجتماعی و یا سازمانی ایجاد کرده است (۳). از آن جا که محققان زیادی به دنبال کاربرد و توسعه‌ی این روش در حوزه‌های مختلف هستند، به رسمیت شناختن استراتژی و روش‌های متعدد مربوط به اجرای چنین تحقیقی، مهم است تا بدین وسیله قابلیت اطمینان و اعتبار یافته‌ها ارتقا یابد (۱).

هدف این مقاله بررسی روش مطالعه‌ی موردی به عنوان یک روش جامع برای نظریه‌پردازی در حوزه‌ی مدیریت بهداشت و درمان و ارزیابی کاربردهای آن بوده است. روش تحقیق در این مقاله، روش مروری است و با استفاده از آن ضمن توصیف روش مطالعه‌ی موردی به عنوان یک مطالعه‌ی جامع و در سطح کلان به عنوان یک راهبرد ترکیبی، به بررسی دقیق اهداف مطالعه‌ی موردی، تعریف مورد و انواع آن و چگونگی انتخاب مورد پرداخته شده است. همچنین انواع مطالعه‌ی موردی، چارچوب مفهومی مورد استفاده در آن و مراحل اجرایی مطالعه‌ی موردی به بحث گذاشته شد. در نهایت ابزارهای مورد استفاده در این قبیل پژوهش‌ها و چگونگی تعیین روایی و پایایی آن‌ها بیان گردید.

شرح مقاله

مطالعه‌ی موردی یک روش جامع و یک راهبرد ترکیبی در تحقیقات است. مطالعه‌ی موردی در عالی‌ترین سطح خود به تلفیق و ترکیب تعدادی از تحقیقات کمی و کیفی می‌پردازد و

از این طریق یک روش جامع تحقیق را تشکیل می‌دهد. بدین منظور بهتر است که ارتباط مطالعه‌ی موردی با سایر روش‌های تحقیق روشن شود. Johansson با اقتباس از Groat و Wang ویژگی مهم روش مطالعه‌ی موردی را این می‌داند که روش‌های مختلف را با هدف بررسی زوایای مختلف یک مورد (case) به عنوان مثال از طریق روش سه سویه سازی با هم تلفیق کرده است (۷). وی ارتباط بین استراتژی‌های تحقیق را به صورت شکل ۱ آورده است (۷). مطالعه‌ی موردی چندین استراتژی تحقیق را با هم تلفیق می‌کند، در حالی که سایر روش‌های تحقیق ممکن است چنین ویژگی نداشته باشد. به عبارتی تحقیق کیفی (Qualitative) و تفسیری (Interpretive) یک رویکرد کلی‌نگر به موضوع تحقیق با جنبه‌های زمانی متفاوت ارائه می‌دهد. تحقیق همبستگی (Correlation) از لحاظ تمرکز بر ماهیت شرایط با تحقیق کیفی مشترک است، اما به داده‌های کمی وابسته است. تحقیق تجربی (Experimental) به اطلاعات عددی و کمی وابسته است، اما با الزام به این که محقق باید قادر به مداخله در متغیرهای وابسته باشد. تحقیق منطقی (Logical) (به عنوان مثال تحلیل و تعمیم فضایی) با شبیه‌سازی (Simulation) از جهت تأکید بر انتزاعی بودن مشترک است و تحقیق تاریخی-تفسیری (Interpretive-Historical) به یک منطق ساختار یافته از تفسیر وابسته است (۷). در حالی که تحقیق موردی می‌تواند جهت کشف، تبیین یا توصیف یک مورد، از تمامی روش‌های فوق بهره‌مند گردد و دید جامع و عمیقی از موضوع را فراهم آورد.

اهداف مطالعات موردی: محققان می‌توانند از روش مطالعه‌ی موردی جهت دستیابی به اهداف بسیاری استفاده نمایند:

- کشف قسمت‌های جدید و مسابلی که نظریات محدودی در مورد آن وجود دارد یا قابل اندازه‌گیری نیستند.
- توصیف فرایند یا اثرات یک رویداد یا مداخله‌ی خاص، به ویژه هنگامی که چنین اتفاقاتی در گروه‌های مختلفی رخ می‌دهد.

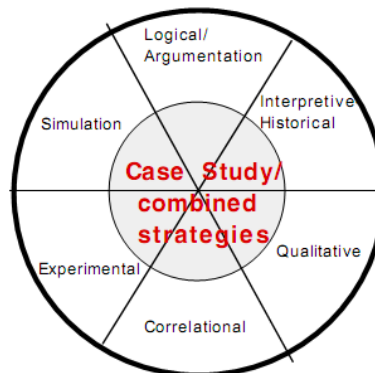
مطالعه، «در واقع، واحد تجزیه و تحلیل مطالعه است» (۹). در گزارش‌های موردی بالینی، مورد، یک نشانگان بالینی نادر، یک واکنش دارویی و یا یک روش درمانی جدید است (۵). اما در حوزه‌ی پیراپزشکی و غیر بالینی مورد ممکن است یک فرایند، موضوع یا برنامه‌ی مشخص باشد که به صورت تجربی، تئوری یا هر دو صورت است و یا محقق به بررسی وقایع معاصر در زندگی واقعی با استفاده از منابع چندگانه‌ای از شواهد می‌پردازد (۱۱، ۱۰).

Anderson مطالعات موردی را این گونه بیان می‌کند: با توجه به بررسی زمینه‌ی پدیده، پدیده چگونه و چرا اتفاق می‌افتد، و تفاوت بین آنچه که برنامه‌ریزی شده و آنچه که اتفاق افتاده، چیست (۱۲). به طور مثال بررسی تحول ساختاری یک بیمارستان و هیأت امنایی شدن در شهر اصفهان، به عنوان یک مورد است که می‌توان با روش مطالعه‌ی موردی، چگونگی و چرایی تغییر ساختار آن را تبیین نمود و تحقق اهداف از قبل تعیین شده را با ساختار جدید ارزیابی کرد.

از طرف دیگر و در سطحی دیگر ممکن است مورد و زمینه‌ی آن در هم ترکیب شود و یک مورد از چند واحد تشکیل شده باشد (۱). برای نشان دادن این موضوع، Yin مثالی مطرح کرده است: «مورد می‌تواند یک بیمارستان باشد و همه‌ی بیماران آن واحدهای تشکیل دهنده‌ی مورد باشند. محقق ممکن است داده‌هایی از ۱۰۰۰ بیمار جمع‌آوری نماید، اما هنوز فقط یک بیمارستان را بررسی می‌کند، بنابراین یک مورد را جهت مطالعه انتخاب کرده است. در پروژه‌ی بررسی نظام سلامت در جوامع مختلف، نظام سلامت مورد تحلیل می‌باشد و واحدهای تشکیل دهنده‌ی آن، اجزای نظام یعنی بیمارستان‌ها، پزشکان، برنامه‌های بهداشتی و ... می‌باشند. مورد مطالعه، جامعه‌ی محلی است که واحد تشکیل دهنده‌ی آن، نظام سلامت خواهد بود» (۱۳).

پرسیدن سؤالات زیر می‌تواند محقق را در تعیین مورد مطالعه کمک نماید:

آیا می‌خواهم «یک فرد» را تجزیه و تحلیل نمایم؟ آیا

شکل ۱: مدل مفهومی روش تحقیق موردی به عنوان یک استراتژی ترکیبی Johansson اقتباس از Groat و Wang (۲۰۰۳)

- توضیح یک پدیده‌ی پیچیده، اگر چه این مورد به طور معمول با اهداف اکتشافی همراه است، اما Kohn بیان می‌کند که این روش در واقع ممکن است برای اهداف توضیحی و پاسخ به پرسش‌های «چگونه و چرا» قوی‌تر و مناسب‌تر باشد (۱).

روش مطالعه‌ی موردی اغلب در مطالعات ارزیابی برنامه یا مطالعاتی که هدف آن‌ها تغییر در سیستم‌های پیچیده است، مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱). به عنوان مثال اگر محققى بخواهد عملکرد برنامه‌ی قلب سالم در شهر اصفهان را ارزیابی نماید، می‌تواند از مطالعه‌ی موردی استفاده نماید. هدف مطالعه‌ی موردی بررسی همه‌ی سازمان نیست. بلکه هدف آن تمرکز بر یک مسأله یا ویژگی خاص یا یک واحد از تحلیل است (۳). در مثال برنامه‌ی قلب سالم، محقق تنها بر موفقیت یا عدم موفقیت اجرای این برنامه تمرکز دارد و سایر فعالیت‌های مرکز را ارزیابی نمی‌کند.

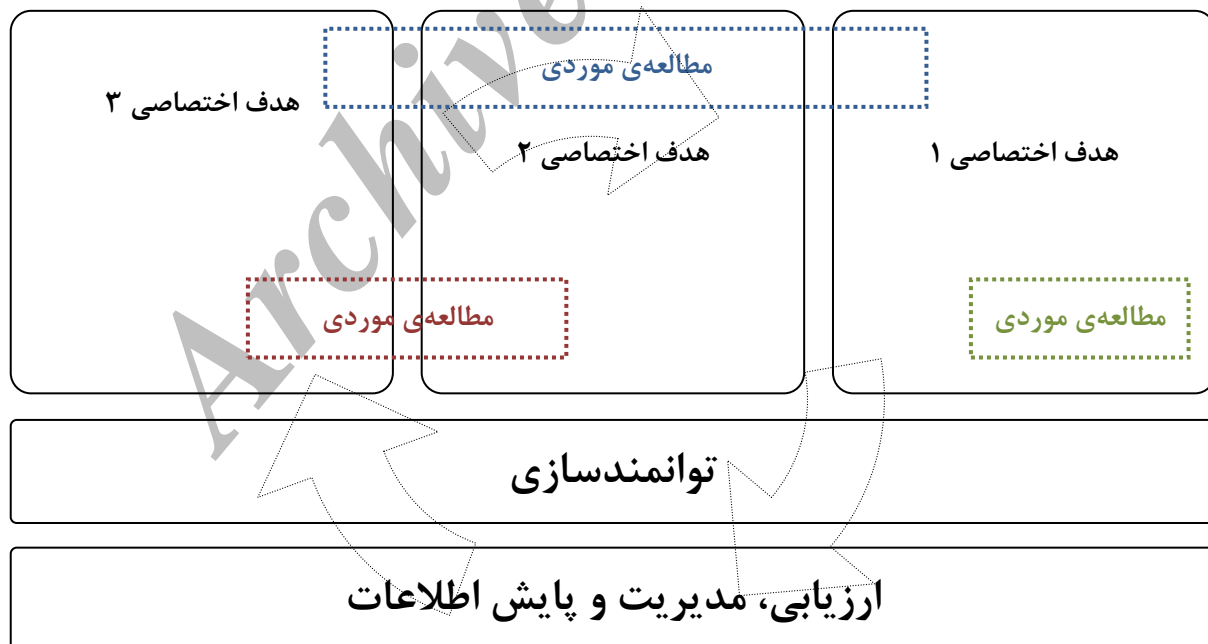
تعریف مورد و انتخاب آن: یکی دیگر از سؤالاتی که محقق با آن مواجه می‌شود تعریف «مورد» یا «واحد تحلیل» است (۱). این موضوع ممکن است ساده به نظر آید، اما تعیین واحد تحلیل (مورد) می‌تواند چالشی یکسان برای تمام محققان تازه‌کار و ماهر باشد. Miles و Huberman مورد مطالعه را این گونه تعریف کرده‌اند: «پدیده‌ای از یک نوع که در چارچوب و زمینه‌ی محدود تعریف شده باشد» (۸). مورد

پرستاری توسط Baxter و همکار انجام شد که به دنبال تعیین انواع روش‌های تصمیم‌گیری دانشجویان پرستاری و عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری بود. نوع مطالعه، مطالعه‌ی موردی انتخاب شد. دلیل این امر این بود که مورد مطالعه «تصمیم‌گیری دانشجویان پرستاری» بود، اما این مورد نمی‌توانست بدون زمینه‌ی آن، یعنی دانشکده‌ی پرستاری و به ویژه واحدهای بالینی و کلاس درس در نظر گرفته شود. چرا که در واحدهای مذکور مهارت‌های تصمیم‌گیری دانشجویان ارتقا یافت و در عمل نیز به کار گرفته شد. از این رو برای پژوهشگر غیر ممکن بود که بدون در نظر گرفتن چارچوب و زمینه‌ای که تصمیم‌گیری در آن رخ داده است، تصویری واقعی از تصمیم دانشجویان پرستاری داشته باشد (۱۵). همین‌طور شکل ۲ کاربرد مطالعات موردی را در برنامه‌ریزی و تحقیقات در حوزه‌ی حوادث که توسط شورای بین‌المللی علوم انتشار یافته است، نمایش می‌دهد.

می‌خواهم «یک برنامه» را تجزیه و تحلیل نمایم؟ آیا می‌خواهم «یک فرایند» را تجزیه و تحلیل نمایم؟ آیا می‌خواهم تفاوت بین سازمان‌ها را «تجزیه و تحلیل» نمایم؟ پاسخ به سؤالات فوق همراه با مشورت با یکی از صاحب‌نظران پژوهش می‌تواند استراتژی مؤثری جهت ترسیم و انتخاب دقیق مورد مطالعه باشد (۹).

کاربرد روش مطالعه‌ی موردی: با توجه به نظر Yin طراحی مطالعه‌ی موردی در موقعیت‌های زیر کاربرد بیشتری دارد: الف. در جایی که تمرکز مطالعه، بر روی پاسخ به سؤالات «چگونه» و «چرا» باشد. ب. در موقعیتی که امکان دستکاری در رفتار افراد مورد مداخله نباشد. ج. در شرایطی که شما می‌خواهید شرایط و موقعیت زمینه‌ی مطالعه را پوشش دهید. د. در مطالعه‌ای که مرز مشخصی بین مورد و زمینه آن وجود نداشته باشد (۱۴).

به عنوان مثال، مطالعه‌ای با عنوان تصمیم‌گیری دانشجویان

شکل ۲: کاربرد مطالعات موردی در یک نمونه برنامه‌ی علمی برای تحقیقات در هم تنیده در زمینه‌ی حوادث غیر مترقبه (۱۶)

در مطالعه‌ی فرایندهای سازمان‌ها به کار برده شود (۳). Stake برای توصیف مطالعات موردی سه اصطلاح ماهیتی، ابزاری و جمعی را به کار می‌برد. به اعتقاد Stake اگر شما در یک وضعیت منحصر به فرد قرار دارید، مطالعه‌ی موردی ماهیتی انجام دهید. این بدان معنا است که شما علاقه‌ی ذاتی به موضوع دارید و شما آگاه هستید که در انتقال نتایج محدودیت وجود دارد. اگر قصد دارید بینش و درک درستی از وضعیت خاص یا پدیده به دست آورید، Stake پیشنهاد می‌کند که از مطالعه‌ی موردی ابزاری استفاده کنید. او مطالعه‌ی موردی جمعی (Case series) را زمانی که بیش از یک مورد در بررسی محقق قرار گیرد، پیشنهاد می‌کند (۱۷). با اقتباس از Baxter و Jack بر اساس تلفیق متون، تقسیم‌بندی جامعی از انواع مطالعه‌ی موردی بیان می‌شود (۹) (جدول ۱).

انواع مطالعه‌ی موردی: در متون روش تحقیق، مطالعه‌ی موردی را دو دسته دانسته‌اند: تحقیق تک موردی و چند موردی (۱۴). Yin مطالعه‌ی موردی را بر اساس اهداف به سه دسته‌ی توضیحی، توصیفی و اکتشافی تقسیم نموده است (۱۳). محققان در موضوعات مرتبط، گاهی اوقات به منظور کشف مسأله‌ای، کاربرد مطالعات موردی را محدود می‌کنند. برای مثال مطالعه‌ی موردی پابلوت می‌تواند به عنوان پایه و اساس شکل‌گیری سؤالات یا آزمون فرضیات به کار برده شود. در این‌جا هدف محقق کشف موضوع یا مسأله بوده است. مطالعه‌ی موردی توصیفی، تلاشی است برای توصیف آنچه که قرار است بعد از شروع هر رخداد ایجاد شود. به عنوان مثال بررسی هیأت امنایی شدن یک بیمارستان در شهر اصفهان که موردی نادر است، از نوع مطالعه‌ی موردی توصیفی می‌باشد. مطالعه‌ی توضیحی می‌تواند به عنوان مثال

جدول ۱: انواع و مثال‌هایی از مطالعات موردی در حوزه‌ی سلامت اقتباس شده از مطالعه‌ی Baxter و Jack

انواع مطالعات موردی	مثالی از تحقیقات انجام شده با روش موردی
تک موردی (Single- case study)	«منزلت بیمار در یک موقعیت بیمارستان حاد: مطالعه‌ی موردی» توسط Baillie در سال ۲۰۰۹ (۱۸)
چند موردی (Multiple- case study)	«چالش‌های توانمندی انجمن‌های حرفه‌ای سلامت» توسط Alexander و همکاران در سال ۲۰۱۰ (۱۹)
تبیینی (Explanatory- case study)	«پیشگیری از پنومونی مرتبط با ونتیلاتور در ایالات متحده: روش مطالعه‌ی ترکیبی چند مرکزی» توسط Krein و همکاران در سال ۲۰۰۸ (۲۰)
تبیینی (Explanatory- case study)	«برنامه‌ی کشوری غربالگری TSH در نوزادان» توسط دلاوری و همکاران در سال ۲۰۰۵ (۲۱)
توصیفی (Descriptive- case study)	«درس‌هایی از سنجش فرهنگ ایمنی: مطالعه‌ی موردی استرالیا» توسط Allen و همکاران در سال ۲۰۱۰ (۲۲)
توصیفی (Descriptive- case study)	«گزارش برنامه‌ی جامع ملی کنترل سرطان جمهوری اسلامی ایران» توسط موسوی در سال ۲۰۰۷ (۲۳)
اکتشافی (Exploratory)	«عواملی که مانع استفاده از شکایت بیماران برای بهبود کیفیت می‌شوند: مطالعه‌ی اکتشافی» توسط Hsieh در سال ۲۰۰۹ (۲۴)
ماهیتی (Intrinsic- case study)	«تجویز دارو توسط پرستاران کودک: دیدگاه پزشکان و سرپرستاران بالینی در یک بیمارستان تخصصی کودکان» توسط Carey و Courtenay در سال ۲۰۰۹ (۲۵)
ابزاری (Instrumental- case study)	«ایجاد زمینه‌ای برای تفکر انتقادی در عمل: نقش ادراک کنندگان» توسط Peden- و Forneris در سال ۲۰۰۹ (۲۶)
جمعی یا موردهای سری (Collective- case study or Case series)	«عبور از مرزها: تلاش پزشکان خانواده جهت حفاظت زندگی خصوصی خود» توسط Miedema و همکاران در سال ۲۰۰۹ (۲۷)

حل مسأله: هدف پژوهشگر حل مشکل است که در آن پژوهشگر ذینفعان تئوری را بررسی و مطالعه می‌نماید (۳۰). چارچوب مفهومی در مطالعات موردی: برای طراحی و اجرای دقیق مطالعات موردی توجه به اجزای آن ضروری است. یکی از مهم‌ترین اجزای مطالعات موردی، چارچوب مفهومی است (۱۴، ۸). Huberman و Miles اهداف چارچوب مفهومی را این چنین بیان کرده‌اند: الف. با چارچوب مفهومی افرادی که باید/نباید برای مطالعه انتخاب شوند شناسایی خواهد شد، ب. چارچوب مفهومی روابطی را توصیف می‌کند که ممکن است بر اساس منطق، تئوری یا مبتنی بر تجربه‌ی موجود باشد، ج. چارچوب مفهومی، فرصتی برای پژوهشگر به منظور جمع‌آوری ساختار کلی فراهم می‌کند تا چارچوب را به شکل یک مجموعه‌ی فکری در آورد (۸).

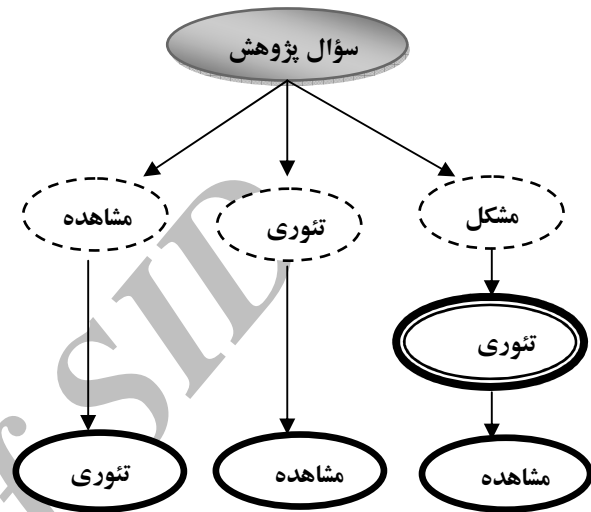
محققان همیشه به ویژه در بررسی مسأله یا موضوع جدید، تئوری خوب و مناسبی ندارند. در این شرایط چارچوب مفهومی، مدل منطقی و یا نظریه‌ی عملیاتی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد (۳۱). این مدل یا نظریه به محقق کمک می‌کند تا مداخله، واقعه یا فرایند مورد نظر را به خوبی از «نقطه‌ی الف به نقطه‌ی ب» هدایت کند و از طرفی مسایل لازم در تجزیه و تحلیل مورد را مشخص نماید (۱).

مراحل روش مطالعه‌ی موردی: اجرای دقیق مطالعه‌ی موردی، نیازمند توجه به سلسله مراتب مراحل انجام آن است. مراحل این مطالعه شامل موارد ذیل است: طراحی مطالعه (قبل از شروع تحقیق): جهت طراحی و شروع مطالعه باید به چندین نکته توجه شود:

انتخاب دقیق مورد: در این مرحله، تکنیک بارش فکری (Brain storming) می‌تواند برای انتخاب مورد منحصر به فرد و جالب استفاده شود. شناسایی همه‌ی شواهد و مستندات مورد نیاز برای مطالعه و ارزیابی، شناسایی ذینفعان و لیست کردن آن‌ها برای مصاحبه یا بررسی و نظارت و تعیین نمونه در صورت نیاز (۳۲).

به طور کلی تعداد نمونه در تحقیقات کیفی بسیار اندک و جزئی است. چرا که حجم نمونه‌ی کوچک به محقق در بررسی عمیق و توجه به زوایای گوناگون مورد، بهتر کمک

همچنین بر اساس مطالعات Yin، Van de Ven و Eisenhardt می‌توان مطالعه‌ی موردی را به ۳ دسته تقسیم نمود (شکل ۳) (۳۰-۲۹، ۱۴).

شکل ۳: تقسیم‌بندی انواع مطالعه‌ی موردی ۲۰۰۸- Stam

تئوری پردازی: پژوهشگر، مورد مطالعه را بررسی می‌نماید تا بتواند یک تئوری طراحی نماید. اگر تئوری مناسبی برای استخراج فرضیات تحقیق وجود ندارد، می‌توان از رویکرد تئوری زمینه‌ای و جمع‌آوری شواهد در مطالعه‌ی موردی استفاده کرد. این اعتقاد وجود دارد که چندین مطالعه‌ی موردی برای طراحی یک تئوری مفید و کاربردی کافی است (۲۹).

آزمون و نقد تئوری: هدف پژوهشگر آزمون تئوری است تا بتواند اعتبار درونی و خارجی، روایی ساختاری و پایایی تئوری را اندازه‌گیری نماید. در این صورت از گروه‌های متمرکز (FDG یا Focus discussion group) جهت رد یا پذیرش تئوری منتج شده از مطالعه‌ی موردی، بر اساس اصول کلیدی استفاده می‌شود. صاحب‌نظران تأثیر کاربرد مدل تئوری را بررسی می‌کنند (تحقیق عملی) و پس از آن تحقیق می‌تواند به صورت تلفیقی از روش‌های کیفی و کمی برای تضمین اجرای اصول عملی به کار برده شود (۱۴).

تجمع داده‌ها نیز یک مشکل مهم در هنگام تجزیه و تحلیل مطالعه‌ی موردی، به خصوص در مطالعات چند موردی است. انجام ۵۰ مصاحبه و نگارش پنج صفحه یادداشت‌های متنی در هر مصاحبه، برای پژوهشگر یک کتاب کوچک در پایان هر مورد فراهم می‌کند. واضح و مبرهن است که در مطالعات چند موردی پس از مرتب کردن و پیاده‌سازی اطلاعات، مقدار زیادی اطلاعات برای تحلیل وجود دارد که ممکن است پژوهشگران کیفی تازه‌کار را گیج کند (۱۳، ۱).

انتشار نتایج: مرحله‌ی نهایی انتشار نتایج است. در انتشار مطالعه‌ی موردی ابتدا باید گزارش نوشته شود و بازخورد لازم به مشارکت کنندگان داده شود. گزارش باید بر اساس بازخوردهای افراد، تجدید نظر و اصلاح گردد و در نهایت گزارش تأیید شده منتشر گردد (۳۲).

روایی و پایایی در مطالعات موردی: همانند تحلیل کمی، تحلیل کیفی نیز باید به اعتبار و پایایی مطالعه توجه نماید. در مطالعه‌ی موردی، روایی و پایایی تحت تأثیر مشکل تجمعی اطلاعات قرار می‌گیرد. به عنوان مثال، محققان ممکن است جالب‌ترین یا منحصر به فردترین حوادث را در نظر گیرند که بستگی به برداشت اول و ارتباط بین حوادث هم‌زمان دارد. اما مطالعه‌ی چند موردی به بهبود اعتبار خارجی کمک می‌کند ولی با این وجود آن‌ها نیز تحت تأثیر مشکل تجمعی داده‌ها قرار می‌گیرند. باید برخی از تهدیدهای اصلی برای اطمینان در طول فاز طراحی، مورد توجه قرار گیرد.

اعتبار داخلی نگرانی هر دو تجزیه و تحلیل تک موردی و چند موردی است، اما اعتبار خارجی تنها دغدغه برای تجزیه و تحلیل مطالعه‌ی چند موردی می‌باشد. همان‌طور که Yin اشاره کرد، اعتبار خارجی در بررسی تجزیه و تحلیل مورد، اشاره به نمایندگی آماری و تعمیم یافتگی یافته‌ها دارد، در حالی که در تجزیه و تحلیل مطالعه‌ی موردی و تعداد کم مورد، اعتبار خارجی اشاره به توانایی تعمیم نتایج به تئوری گسترده‌تر دارد. اعتبار خارجی در تجزیه و تحلیل مطالعه‌ی موردی از طریق تکرار روش‌های فوق به دست می‌آید. اگر نتایج در موارد متعدد تکرار شوند، یافته‌ها مستحکم‌تر خواهند بود.

می‌کند. از این رو لازم است افرادی در مطالعه به عنوان مشارکت کننده انتخاب شوند که از موضوع به طور کامل آگاه و مطلع باشند (۶).

محققان مطالعه‌ی موردی با سؤالات مختلفی روبرو هستند که می‌خواهند با اطلاعات مختلف آن‌ها را پاسخ دهند. با این حال، نیاز به در نظر گرفتن روشی است که بتواند به آن‌ها در این امر کمک کند. قبل از رفتن به مکان تحقیق، محقق نیاز به انجام برخی اقدامات از قبیل تلفن و غربالگری مقدماتی دارد که Sofaer به نقل از Kohn و Patton آن را به عنوان «تبحر» (Reconnaissance) بیان کرده است، تا تنها افرادی که دیدگاه‌های جامعی دارند و درباره‌ی موضوع، اطلاعات عمده‌ای دارند، انتخاب شوند. برخی از سؤالات را می‌توان از هر کسی پرسید اما برخی دیگر از سؤالات ممکن است تنها پاسخ دهندگان خاصی داشته باشد (۳۳، ۱). اطمینان به تحقیق جهت رعایت استانداردهای تحقیق ملی و بین‌المللی توسط کمیته‌های اخلاق پژوهش تعیین و ابلاغ می‌شود (۳۲).

جمع‌آوری داده‌ها: در این مرحله مطالعه‌ی موردی شروع می‌شود و محقق باید داده‌های لازم را جمع‌آوری نماید. اغلب برای انجام مطالعه‌ی موردی از شش منبع تأمین کننده‌ی مدرک استفاده می‌شود که عبارت از اسناد، پرونده‌ها و سوابق، مصاحبه، مشاهده‌ی مستقیم، مشاهده‌ی مشارکتی و آثار و شواهد فیزیکی می‌باشند (۲، ۱). با وجود مجرب بودن جمع‌آوری کنندگان داده‌ها، آموزش‌هایی شامل توجیه اهداف ارزشیابی، بازنگری تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌ها، بازنگری کلی موضوعات جمع‌آوری داده، تمرین در استفاده از ابزارها، تمرین‌های ماهرسازی مصاحبه و ارتباطات میان فردی و بحث مسایل اخلاقی لازم و ضروری است.

تحلیل داده‌ها: حین و بعد از جمع‌آوری داده‌ها باید تحلیل صورت گیرد. در مطالعات موردی تحلیل داده‌ها شامل بازنگری همه‌ی مستندات مرتبط و داده‌های مصاحبه و مشاهده است (۳۲). اکثر محققان تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی را سخت‌ترین جنبه‌ی انجام مطالعات موردی می‌پندارند.

که مورد توافق بیشتر محققان می‌باشد، روش سه سویه سازی (triangulation) است. مفهوم سه سویه سازی این است که محقق از روش‌های متعدد برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌نماید. به طوری که تمام منابع در مورد یافته‌ها و نتایج پژوهش، همگرا باشند. این بدان معنی است که منابع متعدد جمع‌آوری داده‌ها یا چندین روش و یا چند ارزیاب متفاوت از جمله انجام مصاحبه، مشاهده، بحث در گروه‌های متمرکز، بررسی و تحلیل اسناد و سوابق و ... برای پژوهش موردنیاز است (۳۴، ۱). همچنین هدف مطالعه نه تنها باید توجه به دیدگاه افرادی که به طور مستقیم درگیر یا متأثر از مداخله هستند باشد، بلکه باید افراد «غیر خودی» را نیز مورد توجه قرار دهد. حتی اگر این موضوع زمان و تلاش زیادی را برای گردآوری دیدگاه‌های افراد بطلبد. تکنیک‌های دیگری نیز جهت تضمین اعتبار مطالعه‌ی موردی توسط Miles و Huberman پیشنهاد شده است (۸).

بحث و نتیجه گیری

اگرچه مطالعات موردی به صورت فزاینده‌ای در تحقیقات بالینی مورد استفاده قرار گرفته است و از طرفی این روش همانند سایر روش‌های تحقیق دارای محدودیت‌هایی است، ولی به دلیل دید عمیق و جامع مطالعه‌ی موردی در بررسی پدیده‌های حوزه‌ی مدیریت بهداشت و درمان، توجه پژوهشگران نظام سلامت به آن ضروری و الزامی است. در این مقاله ضمن مرور و تحلیل متون منتشر شده در زمینه‌ی مطالعات موردی، در می‌یابیم که روش مطالعه‌ی موردی در تحقیقات مدیریت بهداشت و درمان مورد غفلت قرار گرفته است. با عنایت به ویژگی‌های این روش مطالعه، بررسی‌های بیشتر در زمینه‌ی انواع و موارد کاربرد آن و نیز استفاده از آن در تحقیقات نظام سلامت و نقد و ارزیابی‌های بیشتر آن پیشنهاد می‌شود.

Shortell تعدادی پتانسیل‌های سوگیری جهت محافظت در برابر تجزیه و تحلیل مطالعه‌ی موردی را توصیف می‌کند. اشتباه جامع، تمایل به تفسیر عواملی است که فراتر از واقعیت هستند و باعث چشم پوشی از طرح مطالعه می‌گردد. احتمال اتفاق این امر در پروژه‌های بزرگ که محقق مطالعه‌ی چند موردی انجام می‌دهد بیشتر است؛ چرا که بعد از انجام هر بررسی، مورد دیگری برای مطالعه مانده است. این مورد می‌تواند با کار تیمی و تفسیرهای مختلف کنترل شود و راه حل دیگر این است که بررسی مورد بعدی همانند مورد اول شروع شود و دوباره به دنبال الگوهای جدید باشد. سپس محقق می‌تواند به اولین مورد بازگردد و تفاوت‌ها و تشابهات را بررسی نماید.

احتمال رخ دادن سوگیری‌هایی مثل اختصاص دادن وزن بیشتر به موقعیت موفق یا بیشتر بیان کردن اطلاعات وجود دارد. محقق باید برای جلوگیری از تعمیم رویدادهای استثنایی اطمینان یابد که تداخل در داده‌های در دسترس وجود ندارد. این امر به ویژه هنگامی که به جای بازدید مکان و مطالعه در یک مدت زمان طولانی، تنها در طی چند روز صورت می‌گیرد، مشکل‌سازتر می‌شود. این سوگیری می‌تواند با تماس مداوم با مکان مطالعه از تأثیر بالقوه‌ی چنین شرایطی بکاهد.

«تعصب محلی» (Going native) اشاره به خطری توسط پاسخ دهندگان دارد که باعث می‌شود محقق بی‌طرفی و عینیت در مطالعه را فراموش کند. این مشکل ممکن است در طول ارزیابی برنامه رخ دهد، به ویژه هنگامی که محقق می‌خواهد در نهایت نشان دهد که برنامه و افراد، موفق بوده‌اند. محققان همچنین باید تلاش کنند تا از آرایه‌ی کمک فنی در زمان تعامل با صاحب‌نظران و مشارکت کنندگان، جلوگیری کنند، اگرچه قصد آن‌ها ممکن است آرایه‌ی به موقع یافته‌ها و بازخورد مورد قبول مصرف کنندگان پژوهش باشد. یکی از روش‌های اصلی مورد استفاده برای اعتبار سنجی،

References

1. Kohn LT. Methods in case study analysis. Washington: Center for Studying Health System Change; 1997.
2. Yin RK. Case Study Research. Trans. Parsayan A, Aarabi M. Tehran: Cultural Research Bureau; 1997.
3. Mohd Noor KB. Case Study: A Strategic Research Methodology. American Journal of Applied Sciences 2008; 5(11): 1602-4.
4. Platt J. Case study in American methodological thought. Current Sociology 1992; 40(1): 17-48.
5. Sabet B, Hasanzade J, Derakhshan R. How to Write a Reportable "Case Report" in Medical Journals? Journal of Surgery of Iran 2008; 16(2): 91-6.
6. Ansari M, Yousefi A, Yamani N, Yarmohammadian M. An introduction to qualitytative research. Isfahan: Isfahan University of Medical Sciences; 2008.
7. Johansson R. Case Study Methodology. Proceedings of the International Conference Methodologies in Housing Research; 2003 Sep 22-24; Stockholm, Sweden; 2003.
8. Miles MB, Huberman AM. Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. California: Sage Publications; 1994.
9. Baxter P, Jack S. Qualitative case study methodology: study design and implementation for novice researchers. The Qualitative Report 2008; 13(4): 544-59.
10. Ragin CC, Becker HS. What is a case? exploring the foundations of social inquiry. Cambridge: Cambridge University Press; 1992.
11. Yin RK. Case study research: design and methods. California: Sage Publications; 1989. p. 22-6.
12. Anderson G. Fundamentals of educational research. London: Falmer Press, 1993. p. 152-60.
13. Yin RK. Case study research: design and methods. 2nd ed. California: Sage Publications; 1994.
14. Yin RK. Case study research. design and methods. 3rd ed. London: Sage; 2003.
15. Baxter P, Rideout E. Second-year baccalaureate nursing Students' decision making in the clinical setting. J Nurs Educ 2006; 45(4): 121-7.
16. International Council for Science. A Science Plan for integrated research on disaster risk: Addressing the challenge of Natural and Human-induced environmental hazards [Online]. 2008; Available from: URL: http://www.icsu.org/Gestion/img/ICSUDOC_DOWNLOAD/2121_DD_FILE_Hazard_report.pdf
17. Stake RE. The art of case study research. London: Sage Publication; 1995.
18. Baillie L. Patient dignity in an acute hospital setting: a case study. Int J Nurs Stud 2009; 46(1): 23-36.
19. Alexander JA, Christianson JB, Herald LR, Hurley R, Scanlon DP. Challenges of capacity building in multisector community health alliances. Health Educ Behav 2010; 37(5): 645-64.
20. Krein SL, Kowalski CP, Damschröder L, Forman J, Kaufman SR, Saint S. Preventing ventilator-associated pneumonia in the United States: a multicenter mixed-methods study. Infect Control Hosp Epidemiol 2008; 29(10): 933-40.
21. Delavari A, Yarahmadi S, Ordokhani A, Norozinejad A, Mahdavihazave A, Safaei A, et al. National Program for TSH in Infants. Tehran: Ministry of Health and Medical Education, Control Deceases Center; 2005.
22. Allen S, Chiarella M, Homer CS. Lessons learned from measuring safety culture: an Australian case study. Midwifery 2010; 26(5): 497-503.
23. Mousavi SM. National program for cancer control in IRI. Tehran: Ministry of Health and Medical Education, Control Deceases Center; 2007.
24. Hsieh SY. Factors hampering the use of patient complaints to improve quality: an exploratory study. Int J Nurs Pract 2009; 15(6): 534-42.
25. Courtenay M, Carey N. Nurse prescribing by children's nurses: views of doctors and clinical leads in one specialist children's hospital. J Clin Nurs 2009; 18(18): 2668-75.
26. Forneris SG, Peden-McAlpine C. Creating context for critical thinking in practice: the role of the preceptor. J Adv Nurs 2009; 65(8): 1715-24.
27. Miedema B, Easley J, Fortin P, Hamilton R, Tatemichi S. Crossing boundaries: family physicians' struggles to protect their private lives. Can Fam Physician 2009; 55(3): 286-7.
28. Stam E. Case Study Research. Manufacturing and Technology Management. Research Methodology Workshop, University of Cambridge [Online]. 2008; Available from: URL: www.ifm.eng.cam.ac.uk/resmeth/08case_study_research/
29. Eisenhardt KM. Building Theories from Case Study Research. Academy of Management Review 1989; 4(4): 532-50.

30. Van de Ven AH. Engaged Scholarship. A guide for organizational and social research. Oxford: Oxford University Press; 2007.
31. Patton MK. Utilization-focused evaluation: the new century text. 3rd ed. California: Sage Publications; 1997.
32. Neale P, Thapa S, Boyce C. Preparing case study: a guide for designing and conducting a case study for evaluation input. Pathfinder international tool series [Online]. 2006; Available from: URL: http://www.pathfind.org/site/DocServer/m_e_tool_series_case_study.pdf?docID=6302/
33. Haghshenas A, Yarmohammadian MH. Evaluation of IUMS's first strategic plan. Isfahan: Health Management and Economic Research Center; 2008.
34. Yarmohammadian MH, Dehghan A. Organizational Culture in Health System. Isfahan: Honarhaye ziba & Islamic Azad University, Khorasgan Branch; 2006.

Archive of SID

Case Study Methodology and Its Application in Field of Research in Health Management and Planning

Mohammad Hossein Yarmohammadian, PhD¹; Zahra Agharahimi²; Hadi Haiati Abbarik³; Roqaye Mohammadi Bakhsh³

Abstract

The goal of this article is review on case study methodology as a comprehensive method for theorizing in field of health and evaluating its applications. The method of this article is review and description of case study as a comprehensive study and in macro level as an integrated and combined strategy intend to explain goals of the method, definition of CASE, how to select it, conceptual framework and phases in case study methodology. According to review and analysis of literature about case study methodology, it is concluded that case study methodology is neglected in health management and planning research. Considering advantages of this method, it is recommended to do further study and application of it to theorizing and evaluating as well as solving the problems in health system.

Keywords: Case Study; Research Methods; Organization and Administration; Research.

Type of article: Review Article

Received: 9 Jan, 2011

Accepted: 18 Jan, 2011

Citation: Yarmohammadian M H, Agharahimi Z, Haiati Abbarik H, Mohammadi Bakhsh R. **Case Study Methodology and Its Application in Field of Research in Health Management and Planning.** Health Information Management 2011; 7 (Special Issue): 735.

1. Associate Professor, Educational Planning, Health Management and Economic Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

2. MSc Student, Health Services Administration, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran. (Corresponding Author) Email: zahra.agharahimi@yahoo.com

3. MSc Student, Health Services Administration, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.